

KANCELARIA
SENATU

BIURO ANALIZ,
DOKUMENTACJI
I KORESPONDENCJI

Skutki społeczno-ekonomiczne
wygaszania ferm
zwierząt futerkowych
z ujęciem rekompensat,
jak również odchodzenia
od uboju rytualnego
(do druku senackiego 209)

Opinie
i ekspertyzy
OE-311

WARSZAWA 2020

Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji zamawia opinie, analizy i ekspertyzy sporządzone przez specjalistów reprezentujących różne punkty widzenia. Wyrażone w materiale opinie odzwierciedlają jedynie poglądy autorów. Korzystanie z opinii i ekspertyz zawartych w tym zbiorze bez zezwolenia Kancelarii Senatu dopuszczalne wyłącznie w ramach dozwolonego użytku w rozumieniu ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2017 r. poz. 880 ze zm.) i z zachowaniem wymogów tam przewidzianych. W pozostałym zakresie korzystanie z opinii i ekspertyz wymaga każdorazowego zezwolenia Kancelarii Senatu.

© Copyright by Kancelaria Senatu, Warszawa 2020

Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji
Dyrektor – Agata Karwowska-Sokolowska
tel. 22 694 94 32, fax 22 694 94 28,
e-mail: Agata.Karwowska-Sokolowska@senat.gov.pl

Wicedyrektor – Danuta Antoszkiewicz
tel. 22 694 93 21,
e-mail: Danuta.Antoszkiewicz@senat.gov.pl

Dział Analiz i Opracowań Tematycznych
tel. 22 694 92 04, fax 22 694 94 28
Redaktor prowadzący – Joanna Woźniczko

Opracowanie graficzno-techniczne
Centrum Informacyjne Senatu
Dział Wydawniczy

Kancelaria Senatu
październik 2020

Analiza skutków społeczno-ekonomicznych wygaszania ferm zwierząt futerkowych z ujęciem systemu rekompensat, jak również odchodzenia od uboju rytualnego zwierząt, z uwzględnieniem sytuacji w wybranych krajach europejskich np. Francja, Holandia, Niemcy, Czechy

Synopsa opinii

1. Większość państw członkowskich UE odeszła od przyzwolenia na działalność gospodarczą nakierowaną wyłącznie lub przede wszystkim na pozyskiwanie futer zwierząt futerkowych albo znacząco ograniczyła rozmiary tego rodzaju działalności, poprzez wprowadzenie wysokich wymogów dotyczących zapewnienia dobrostanu zwierząt.
2. Nigdzie w UE (poza Danią) liczba gospodarstw prowadzących ten wyspecjalizowany dział produkcji rolnej, w okresie bezpośrednio poprzedzającym ograniczającą interwencję regulacyjną, nie była tak znaczna jak to ma miejsce w Polsce. Z tego powodu nigdzie nie wystąpiło również silne zjawisko asymetrii skutków regulacji na tych obszarach państwa, na których wspomniana działalność jest najbardziej intensywna.
3. Przede wszystkim z powodu tych szczególnych uwarunkowań trzeba rozważyć celowość zastosowania odpowiedniego do skali tych wyzwań okresu przejściowego. Ustanawianie takich okresów jest powszechną praktyką w UE (i EOG).
4. Niektóre państwa, które wprowadziły systemy eliminujące możliwość hodowli zwierząt futerkowych w celu pozyskania z nich futer, jednocześnie przyjęły systemy kompensujące wynikające stąd straty przedsiębiorców. Systemy te są albo względnie autonomiczne (tj. dają uprawnienie do kompensaty z uwagi na

prowadzenie hodowli – tak w systemie norweskim i niderlandzkim) albo opierają się na zasadzie rozpatrywania wniosków pod kątem rzeczywistego zaistnienia szczególnych strat przedsiębiorców (tak w systemie czeskim).

- 5. Skutki likwidacji gospodarstw hodowlanych są złożone, ale przeważają te efekty, które mają charakter rozproszony (tj. są pozytywnymi efektami zewnętrznymi). Znaczące skutki negatywne są skupione w samej branży hodowlanej oraz w branżach wspierających.**
- 6. W odniesieniu do produkcji mięsa w systemie zapewnienia przestrzegania standardów koszerności i *halal* należy stwierdzić, że nigdzie w UE (i EOG) nie ma zakazu rytualnego uboju zwierząt z tymi systemami zgodnego, zasadniczo pod warunkiem, że ubój odzwierciedla potrzeby wyznawców religii, w których te standardy funkcjonują.**
- 7. Gospodarcze skutki wprowadzenia zakazu lub ograniczenia zakresu uboju rytualnego wykraczającego poza granice wyznaczone wymaganiami ETPC i Karty Praw Podstawowych UE są negatywne. Sprowadzają się do utraty poważnych premii cenowych z tytułu wyspecjalizowanego eksportu mięsa wołowego i drobiowego.**

1. Cel i zakres opinii

Celem opinii jest przedstawienie skutków

- a) „wygaszania” (tj. likwidacji – być może rozłożonej w czasie) ferm zwierząt futerkowych przy uwzględnieniu systemu rekompensat dla przedsiębiorców prowadzących tego typu fermy;
  - b) odejścia od zezwolenia na ubój rytualny zwierząt
- z uwzględnieniem sytuacji w tym zakresie w wybranych państwach europejskich.

Opinia odzwierciedla stan prawny na 7 października 2020 r.¹

---

1 Zlecenie sporządzenia tej opinii otrzymałem 1 października 2020 r., toteż ze zrozumiałych powodów nie może ona przedstawiać szerokiej analizy problematyki, ani pełnej analizy skutków regulacji. Wiedza osób zainteresowanych kwestiami poruszonymi w opinii będzie musiała być zatem znacząco poszerzona w najbliższej przyszłości.

2. Regulacja międzynarodowa i unijna

Na poziomie międzynarodowym nie ma takich regulacji prawnych, które wiązałyby Polskę co do zakazania prowadzenia ferm zwierząt futerkowych (w wyłącznym albo zasadniczym celu pozyskania z nich futer) albo uboju rytualnego zwierząt.

Polskę wiążą natomiast:

- (a) Europejska konwencja w sprawie ochrony zwierząt hodowlanych i gospodarskich, sporządzona 10 marca 1976 r. w Strasburgu, ratyfikowana w imieniu Wspólnoty przez Radę na mocy decyzji 78/923/EWG,² zaś przez Polskę w 1992 r.³;
- (b) Dyrektywa 98/58 z 20 lipca 1998 r. dotycząca ochrony zwierząt hodowlanych,⁴ która stanowi wykonanie Konwencji strasburskiej na gruncie prawa unijnego;
- (c) Europejska konwencja w sprawie ochrony zwierząt przeznaczonych do uboju, sporządzona 10 maja 1979 r. w Strasburgu, zatwierdzona w imieniu Wspólnoty przez decyzję Rady 88/306/EWG,⁵ zaś ratyfikowana przez Polskę w 2008 r.⁶;
- (d) Rozporządzenie Rady Nr 1099/2009 w sprawie ochrony zwierząt podczas uśmiercania.⁷

3. Charakterystyka branży w kontekście międzynarodowym

Hodowla i chów zwierząt futerkowych w głównym celu pozyskania z nich futer jest jednym z działów specjalnych produkcji rolnej – dla ułatwienia, branżę, w skład której wchodzi przedsiębiorstwa zajmujące się działalnością gospodarczą właśnie w tym zakresie określono skrótem „BPF” („branża pozyskiwania/produkcji futer” – co jest określeniem przyjętym jedynie dla uproszczenia wywodu przedstawionego w opinii i co nie ma intencji przesądzenia ani o istocie działalności branży, ani o jej ocenie z jakiegokolwiek innego punktu widzenia niż ekonomiczny i prawny).

BPF w Polsce jest – podobnie jak to ma miejsce w innych państwach Europy, zintegrowana z międzynarodowym łańcuchem produkcji

---

2 Dz. U. 1978, L323, s. 12.

3 Dz. U. RP 1992, Nr 104, poz. 665.

4 Dz. U. 1998, L221, s. 23.

5 Dz. U. 1988, L137, s. 25.

6 Dz. U. RP 2008, Nr 126, poz. 810.

7 Dz. U. 2009, L 303, s. 1.

i dystrybucji futer pozyskiwanych ze zwierząt (przede wszystkim – ale w bardzo różnym stopniu – z norek, lisów, szynszyli i jenotów). Należy przy tym zauważyć, że na polską BPF składają się w największym stopniu fermy produkujące surowe skóry, które we wspomnianym międzynarodowym łańcuchu wartości podlegają obróbce, która je zamienia w produkt surowy nadający się do przechowania i który – po przejściu innych faz łańcucha wartości branży – na ostatnim etapie, polega na sprzedaży gotowego wyrobu odzieżowego ostatecznemu klientowi. Każdy z etapów łańcucha wartości daje przedsiębiorstwom działającym na danym jego etapie zwiększające się premie cenowe – co jest zwyczajnym zjawiskiem obserwowanym w niemal każdej branży.

Ważny przykład łańcucha wartości odnoszącego się do produkcji i dystrybucji futer z norek przedstawia rys. 1., który stanowi nieznaczną modyfikację rysunku przedstawionego przez H.O. Hansena w 2017 r.⁸ Najważniejszy na rysunku jest ciąg główny łańcucha, przedstawiony w kolorze pomarańczowym. W tym ujęciu działanie pierwsze, polegające na pozyskaniu skór z hodowanych zwierząt futerkowych oraz ich przygotowaniu do dalszego obrotu jest pierwszym etapem łańcucha, na którym uzyskuje się relatywnie najniższe marże cenowe. Zgodnie z przedstawioną już logiką, najwyższe marże uzyskują przedsiębiorstwa zajmujące się detaliczną sprzedażą odzieży wykonanej z futer zwierząt futerkowych.

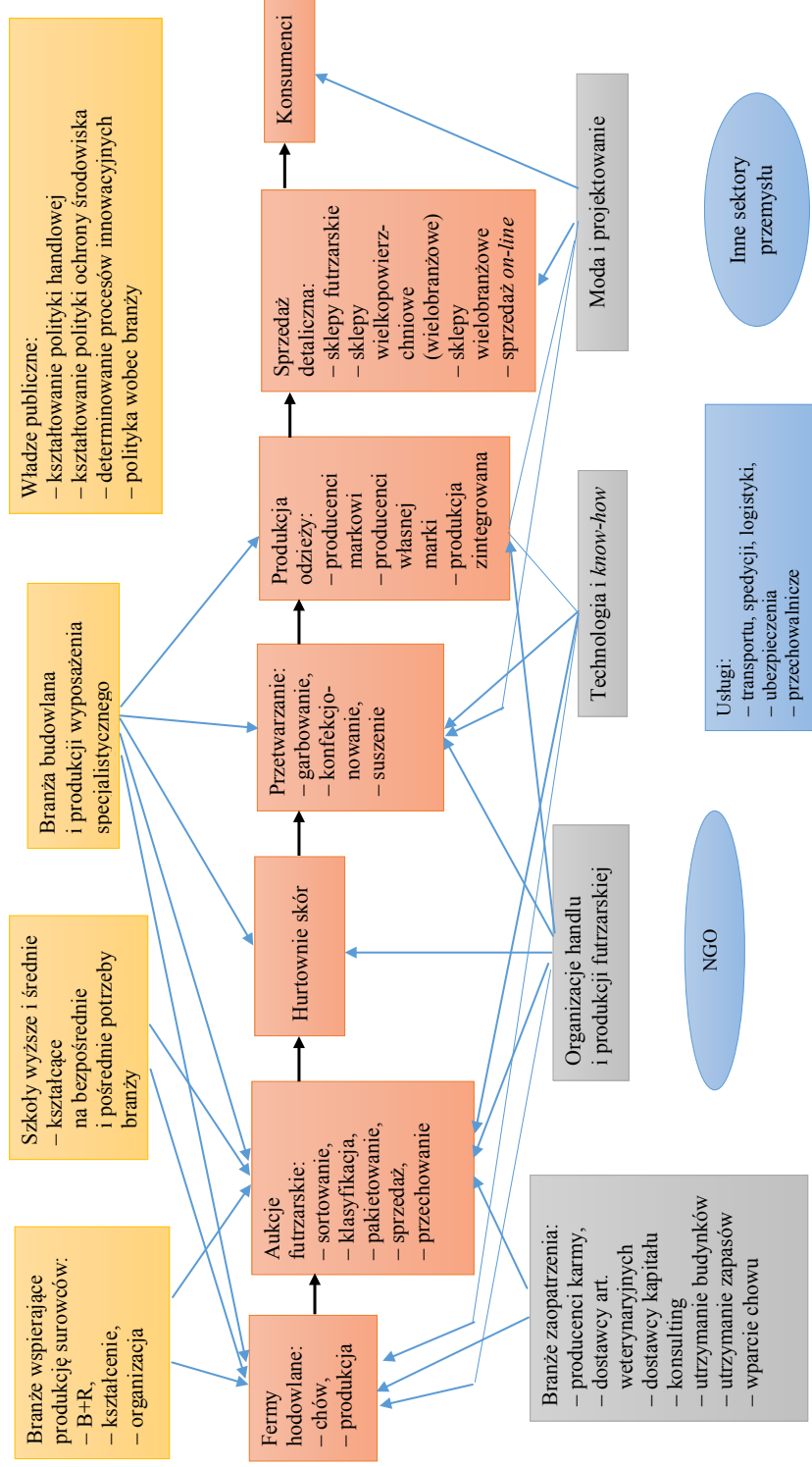
W ujęciu bardziej generalizującym, solidne marże są uzyskiwane już na etapie produkcji wyrobów odzieżowych, przy czym szczególnie premie cenowe uzyskują tu przedsiębiorstwa dysponujące własną, wypromowaną marketingowo marką. Te najbardziej wartościowe etapy łańcucha wartości znajdują się w Europie, przede wszystkim we Francji, w Grecji i we Włoszech. Poważne miejsce w produkcji wyrobów gotowych mają również Niemcy.

Polska BPF skupia się natomiast przede wszystkim na produkcji materiału wyjściowego. Stąd marże uzyskiwane przez BPF nie są wysokie, a w ostatnich latach spadały (same obroty i ceny także). O relatywnie niskiej efektywności ekonomicznej BPF w Polsce świadczą np. dane z 2016 r., w którym już odnotowano spadek dynamiki rozwojowej BPF, ale nie był on znaczny, przedstawione w tabeli 1.

---

8 H.O. Hansen, *European Mink Industry: Socio-Economic Impact Assessment*, <http://altinet.dk/misc/FUR-Invasive-19-19.pdf> (dostęp: 3/10/2020)

Rysunek 1. Europejski klaster produkcji odzieży z norek – łańcuch wartości, główne relacje i interesariusze

Źródło: H.O. Hansen, European Mink Industry: Socio-Economic Impact Assessment, <http://.altinget.dk/misc/FUR-Invasive-19-19.pdf> (dostęp: 3/10/2020)

Tabela 1. Stan BPF w wybranych państwach Unii Europejskiej – z wartością eksportu gotowych produktów futrzarskich (2016 r.)

Państwo	Wartość eksportu gotowych wyrobów (w tys. euro)	Liczba ferm	Produkcja skór (w tys. szt.)			
			norki	lisy	szynszyle	jenoty
Dania	8595,8	1533	17000	2,5	45	0
Estonia	1189,2	40	46	15	6	0
Finlandia	2745,8	914	1940	1300	0	150
Litwa	1707,3	131	1500	1,5	6	0
Łotwa	315,8	8	500	5	3	0
Niemcy	60843,3	13	130	0	2	0
Polska	3186,9	1144	8500	50	80	10
Szwecja	4367,6	80	1000	0	0	0

Źródło: opracowanie własne w oparciu o dane przedstawione w: https://www.ccb.se/Evidence2017/IAF_nonconv/Fur%20farming/Fur%20farming%20data%20in%20the%20BSR.pdf (dostęp 2.10.2020).

Z tabeli 1 wynika, że w grupie wziętych pod uwagę państw, największy wartościowo wolumen sprzedaży eksportowej wyrobów gotowych (tj. odzieży z futer zwierząt futerkowych) odnotowali przedsiębiorcy niemieccy. Jednocześnie w RFN funkcjonowało jedynie 13 ferm BPF, zaś liczba wyprodukowanych skór tych zwierząt była relatywnie bardzo mała. W Polsce wolumen sprzedaży wyrobów gotowych na eksport był 19-krotnie mniejszy, zaś liczba ferm niemal 90-krotnie większa niż w Niemczech. W Danii, wskaźnik wartości eksportu wyrobów gotowych (realizowanych nie przez ферmy, ale przedsiębiorców posadowionych na dalszych etapach łańcucha wartości) przypadających średnio na fermę wyniósł 5,6 mln euro. Dla Polski ten wskaźnik wynosił 2,79 mln, co oznacza, że był dla przeciętnej ферmy o połowę mniejszy niż w Danii. Oznacza to o połowę niższą niż w Danii produktywność łańcucha wartości polskiej BPF.

Na to negatywne zjawisko nakłada się również stały, od 2015 r., spadek cen na surowe skóry zwierząt futerkowych. Ostatnie dostępne dane GUS wskazują (ale niestety dla zbiorczej kategorii obejmującej także futra sztuczne), że nawet w eksporcie ceny w 2018 r. wynosiły 88,4% cen z 2017 r. – przy wartości eksportu nieco poniżej 2 mld euro.⁹

Implikuje to najpewniej, że właśnie w ujęciu zgeneralizowanym, polska BPF jest otwarta na świat, ale skoncentrowana na dostarczaniu

⁹ GUS, *Rocznik statystyczny handlu zagranicznego 2019*, Warszawa 2020, s. 83.

do międzynarodowych kanałów dystrybucji surowców (co daje niską relatywnie – w stosunku do dalszych etapów łańcucha wartości – wartość dodaną). W Polsce słabo reprezentowane są te przedsiębiorstwa, które zajmują jakieś poważniejsze miejsce w międzynarodowym łańcuchu wartości.

Polska branża BPF jest rozdrobniona. Domy aukcyjne futer znajdują się poza Polską (w Europie jedynie w Danii, Finlandii i w Rosji); nie ma w Polsce poważniejszych brokerów futer; w Polsce nie ma znaczącej międzynarodowo branży przerobu/uszlachetniania skór i futer; to samo można powiedzieć o wytwarzaniu futer. Polski rynek futrzarski jest także relatywnie niewielki. Powoduje to, że większa część (w praktyce blisko 100%) produkcji polskiej BPF musi być kierowana na eksport. Głównym rynkiem zbytu surowych skór zwierząt futerkowych polskiej BPF są Niemcy (w 2018 r. eksport miał wartość 233,22 mln euro, przy imporcie 176,38 mln euro¹⁰ – ale w strukturze handlu, w ramach którego najwyższe premie przechwytywane są przez niemieckich dystrybutorów i producentów gotowych wyrobów futrzarskich).

Polska branża BPF jest relatywnie duża (zwłaszcza gdy idzie o liczbę ferm); z wolumenem produkcji sięgającym niemal 5 mln sztuk jeszcze w 2018 konkurowała z BPF Danii (w ramach której produkcja była i jest skoncentrowana na pozyskaniu futer norczych i osiągnęła wtedy wolumen ponad 17 mln sztuk), Niderlandów (gdzie produkcja nerek osiągnęła poziom 4,5 mln sztuk), Finlandii (z produkcją 1,85 mln sztuk), Grecji (1,2 mln sztuk), Litwy (1,2 mln sztuk). W szerszym ujęciu globalnym, konkurentami polskiej BPF (w głównych asortymentach produkowanych w Polsce) były Chiny (wolumen produkcji skórek nerek wynosił tam w 2018 r. 20,7 mln sztuk), Stany Zjednoczone (z wolumenem 3,1 mln sztuk), Kanada (z wolumenem 1,7 mln sztuk).

Istotne wnioski dotyczące gospodarczej efektywności polskiej BPF daje również porównanie produkcji i eksportu skór zwierząt futerkowych (ale w wyrobach głęboko przetworzonych, tj. w postaci gotowej odzieży) w poszczególnych państwach samej UE. W wybranych państwach kwestia ta jest przedstawiona także w tabeli 1.

Jednocześnie wzmożła się światowa konkurencja na rynku, na którym funkcjonuje polska BPF. Do tradycyjnego konkurenta producentów z Unii Europejskiej, którzy jeszcze w 2018 r. mieli dominującą pozycję na tym rynku, jakim była Rosja, dołączyły Chiny. To osłabiło ich pozycję na rynku światowym. Szacuje się, że bez udziału Chin, europejscy producenci jeszcze w 2017 r. mieli około 80% udziału w rynku; przy

---

10 Dane GUS, *ibidem*.

uwzględnieniu Chin, udział ten spadał do 60%. Należy jednak zaznaczyć, że około 60% chińskiej produkcji skór zwierząt futerkowych jest wykorzystywanych przez branżę BPF na rynku chińskim, a więc nie pojawia się na rynkach międzynarodowych.¹¹ Produkcja chińska jednak wykazuje pewną dynamikę wzrostu.

Istotnym zjawiskiem na europejskim rynku BPF z UE (lub EOG) jest również zwiększona interwencja regulacyjna państw, w których funkcjonują fermy. Idzie ona w następujących kierunkach:

- (a) podwyższenia wymagań w zakresie dobrostanu zwierząt tak, by warunki przebywania ich na fermie były bardziej dostosowane do zwyczajów tych zwierząt – nawet do tego stopnia, że, jak w Szwajcarii (państwie członkowskim EOG), wymaga się spełnienia warunków takich samych jakie mają zastosowanie do ogrodów zoologicznych;
- (b) wprowadzenia zakazów otwierania nowych ferm;
- (c) wprowadzania obowiązku likwidacji ferm hodowlanych – albo wszystkich, albo w zakresie określonego gatunku zwierząt.

Tabela 2 przedstawia ogólny obraz tych interwencji dla wybranych państw EOG oraz państw starających się o członkostwo w UE.

Tabela 2. Interwencje regulacyjne wybranych państw EOG w odniesieniu do branży BPF (stan na 2020 r.)

Państwo	Regulacja	Uwagi
Austria	Zakaz hodowli zwierząt w celu pozyskania ich futer wprowadzono w 6 landach w 2004 r.	W 3 pozostałych landach restrykcyjne warunki hodowli
Belgia	Zakaz hodowli zwierząt w celu pozyskania z nich futer wprowadziły Walonia w 2015 r., Bruksela w 2017 r., a Flandria w 2018 r. (okres przejściowy jest przewidziany od 2023 r. do 2025 r., w zależności od części Belgii, o którą chodzi).	
Bośnia i Hercegowina	Zakaz hodowli zwierząt w celu pozyskania z nich futer wprowadzono w 2009 r. (z pierwotnym okresem przejściowym do 2017 r., który został zmieniony na 2028 r.).	Ustawa o ochronie i dobrostanie zwierząt (<i>Zakon o zaštiti životinja</i> , Sl. Glasnik BiH, br. 25/2009 i 9/2018)

11 Yuan-Chih Lung, S. Lin, *China Fur Trade and Its Position in the Global Fur Industry*, Act Asia 2019.

Chorwacja	Zakaz hodowli zwierząt w celu pozyskania ich futer wprowadzono w 2006 r. (okres przejściowy był do 2017 r.).	Ustawa o ochronie zwierząt (<i>Zakon o zaštiti životinja</i> , NN 102/17, 13/19)
Czechy	Zakaz hodowli zwierząt w celu pozyskania ich futer wprowadzono w 2017 r. (okres przejściowy do 2021 r.).	Ustawa nr. 255/2017, zmieniająca ustawę 246/1992 o ochronie zwierząt przed okrutnym traktowaniem (<i>Zákon č. 255/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání</i>). Ustawa weszła w życie 1 października 2017 r.
Dania	W 2014 r. wprowadzono zakaz hodowli (w celu pozyskania futer) lisów – zaczął on obowiązywać w 2017 r., ale dla przedsiębiorców mających w takiej hodowli jedyne źródło dochodów okres przejściowy jest do 2023 r. W 2011 r. wprowadzono zakaz rozszerzania lub zakładania nowych ferm jenotów.	Większość duńskiej produkcji futer to futra pozyskane z norek (w 2018 r. 27 tys. szt.); nie hoduje się tu lisów, produkcja szynszyli jest symboliczna (27 szt. w 2018 r.); <i>Bekentgørelse af lov om forbud mod hold af ræve</i> , LBK nr 469 z 15/05/2014 BEK nr 720 z 24/06/2011; w Danii nie było żadnych ferm jenotów – regulacja oznacza więc zakaz prowadzenia takich ferm.
Finlandia	Nie ma żadnych szczególnych ograniczeń hodowli.	Wymagania dotyczące dobrostanu zasadniczo odpowiadają minimalnym standardom UE; istnieje jednak system samoregulacji samej BPF (obejmującej certyfikację pod kątem spełniania nieco surowszych niż obowiązujące na mocy prawa standardów dobrostanu).
Hiszpania	W 2007 r. wprowadzono zakaz zakładania nowych ferm hodowli zwierząt w celu pozyskania ich futer.	
Irlandia	Cel likwidacji BPF znalazł się w lipcu 2019 r. w planach legislacyjnych rządu.	W planie legislacyjnym dotyczącym BPF zapowiedziano okres przejściowy. Regulacja ma znaczenie ograniczone, gdyż w Irlandii funkcjonują obecnie 3 (ale duże) fermy BPF zlokalizowane w różnych częściach państwa.

Luksemburg	Zakaz hodowli zwierząt w celu pozyskania ich futer wprowadzono w 2018 r.	
Macedonia Północna	Zakaz hodowli zwierząt w celu pozyskania z nich futer wprowadzono w 2018 r. (okres przejściowy do 2025 r.).	
Niderlandy	Zakaz hodowli lisów i szynszyli obowiązuje już od lat 90. XX w. Zakaz hodowli innych zwierząt w celu pozyskania ich futer wprowadzono w 2013 r. (z okresem przejściowym pierwotnie do 2024 r., skróconym do 2021 r.); z tytułu skrócenia okresu przejściowego producenci otrzymali rekompensatę.	Ustawa o zakazie hodowli zwierząt futerkowych (<i>Wet van 4 januari 2013, houdende een verbod op de pelsdierhouderij</i> , zwana także <i>Wet verbod pelsdierhouderij</i>) z 4/1/2013
Niemcy	Przepisy o likwidacji ferm hodowli lisów przyjęto w 2017 r. (z okresem przejściowym do 2023 r.).	Z uwagi na wprowadzenie wysokich standardów dobrostanu zwierząt futerkowych na fermach, w Niemczech nastąpiło znaczne ograniczenie BPF do niemal zera już w 2019 r. Zob. <i>Tiererzeugnisse-Handelsverbotgesetz*</i> (BGBl I S. 2394).
Norwegia	Zakaz hodowli wprowadzono w 2018 r. (okres przejściowy do 2025 r.).	Ustawa o zakazie hodowli zwierząt futerkowych (<i>Lov om forbud mod hold av pelsedyr</i> , <i>Norsk Lovtidend</i> 2019 Nr 63)
Serbia	Zakaz hodowli wprowadzono w 2019 r. (z okresem przejściowym do 2029 r.).	Ustawa o dobrostanie zwierząt (<i>Zakon o dobrobiti životinja</i> , <i>Sl. Glasnik Republike Srbije</i> , br. 41/2009)
Słowacja	Zakaz hodowli zwierząt w celu pozyskania z nich futer wprowadzono w 2019 r. (okres przejściowy do 2025 r.).	Na mocy ustawy nr 387/2019 o uzupełnieniu ustawy nr 39/2007 o nadzorze weterynaryjnym i zmianie niektórych przepisów (<i>Zákon zo 17 okóbra 2019 kotrym se dopĺna zakon č. 39/2007 Z. z. o veterinárnej starostlivosti i zneni neskoršich predpisov</i>).
Słowenia	Zakaz hodowli zwierząt na futra prowadzono w 2013 r. (z okresem przejściowym do 2016 r.).	Na mocy zmiany ustawy o ochronie zwierząt (<i>Zakon o zaščitni živali</i> , <i>Uradni list SR</i> , št. 38/13).

Szwajcaria	Obecnie obowiązujące regulacje wymagają spełnienia przez fermy BPF takich samych standardów dobrostanu zwierząt jakie mają zastosowanie do ogrodów zoologicznych.	Z uwagi na wysokie wymagania dotyczące dobrostanu, a także wysokie wymagania dotyczące ochrony środowiska naturalnego, w Szwajcarii nie ma już ferm BPF.
Szwecja	Nie ma zakazu prowadzenia ferm BPF – od 1995 r. wymaga się spełnienia wysokich standardów dobrostanu.	Wysokie koszty zapewnienia dobrostanu zredukowały liczbę ferm niemal do zera.
Węgry	W 2011 r. zakazano hodowli (w celu pozyskania futer) szynszyli i królików angorskich.	
Włochy	W 2008 r. przyjęto regulacje wymagające spełnienia wysokich standardów dobrostanu lisów i szynszyli.	Wysokie koszty zapewnienia standardów dobrostanu lisów i szynszyli spowodowały zamknięcie ostatniej fermy szynszyli w 2012 r. Zob. <i>Decreto Legislativo 26 marzo 2001, n. 146 „Attuazione della direttiva 98/58/CE relativa alla protezione degli animali negli allevamenti”</i> .
Zjednoczone Królestwo	Zakaz hodowli zwierząt w celu pozyskania ich futer wprowadzono w 2000 r.	Animal Welfare Act 2006

* *Gesetz zur Durchführung gemeinschaftlicher Verschriften über Verbote und Beschränkungen hinsichtlich des Handels mit bestimmten tierischen Erzeugnissen sowie zu Haltnis- und Abgabeverboten om bestimmten Fällen*, BGBl I S. 2394.

Źródło: opracowanie własne

Interpretacja regulacji prawnych dotyczących BPF w poszczególnych państwach wymaga uwzględnienia specyfiki poszczególnych rynków krajowych, a nawet wzięcia pod uwagę niektórych uwarunkowań lokalnych. W większości państw nie ma dużej liczby ferm BPF (co widać – choć w węższym zakresie również gdy uwzględni się dane z Tabeli 1 wskazujące np., że na Łotwie w 2016 r. było 8 ferm, podczas gdy w Finlandii 914, a w Polsce 1144, zaś w Danii 1533). Należy uwzględnić także strukturę hodowli i zauważyć, że np. w Danii, w 2018 r. produkowano właściwie jedynie norki. Dane za ten rok wskazują, że pozyskano 17200 skór norek, 27 skór szynszyli, a w ogóle nie pozyskano skór lisich. I tak, nawet ta analiza nie wskazuje na wielkość ferm (np. w Irlandii istnieją jedynie 3 fermy, ale mają pokaźną wielkość – produkują ponad 100 tys. szt. skór zwierząt futerkowych rocznie).

Istotna dla interpretacji wpływu regulacji na BPF w danym państwie jest również terytorialna koncentracja albo jej brak. Dla przykładu,

problem terytorialnej koncentracji nie istnieje we wspomnianej już Irlandii, podczas gdy pojawia się jako bardzo uwypuklony czynnik, który musi być brany pod uwagę w Finlandii, w której ponad 80% wszystkich ferm BPF jest zlokalizowanych w jednej części Finlandii (w południowo-wschodniej prowincji Ostrobothnia, tj. Wschodniobotniackiej).

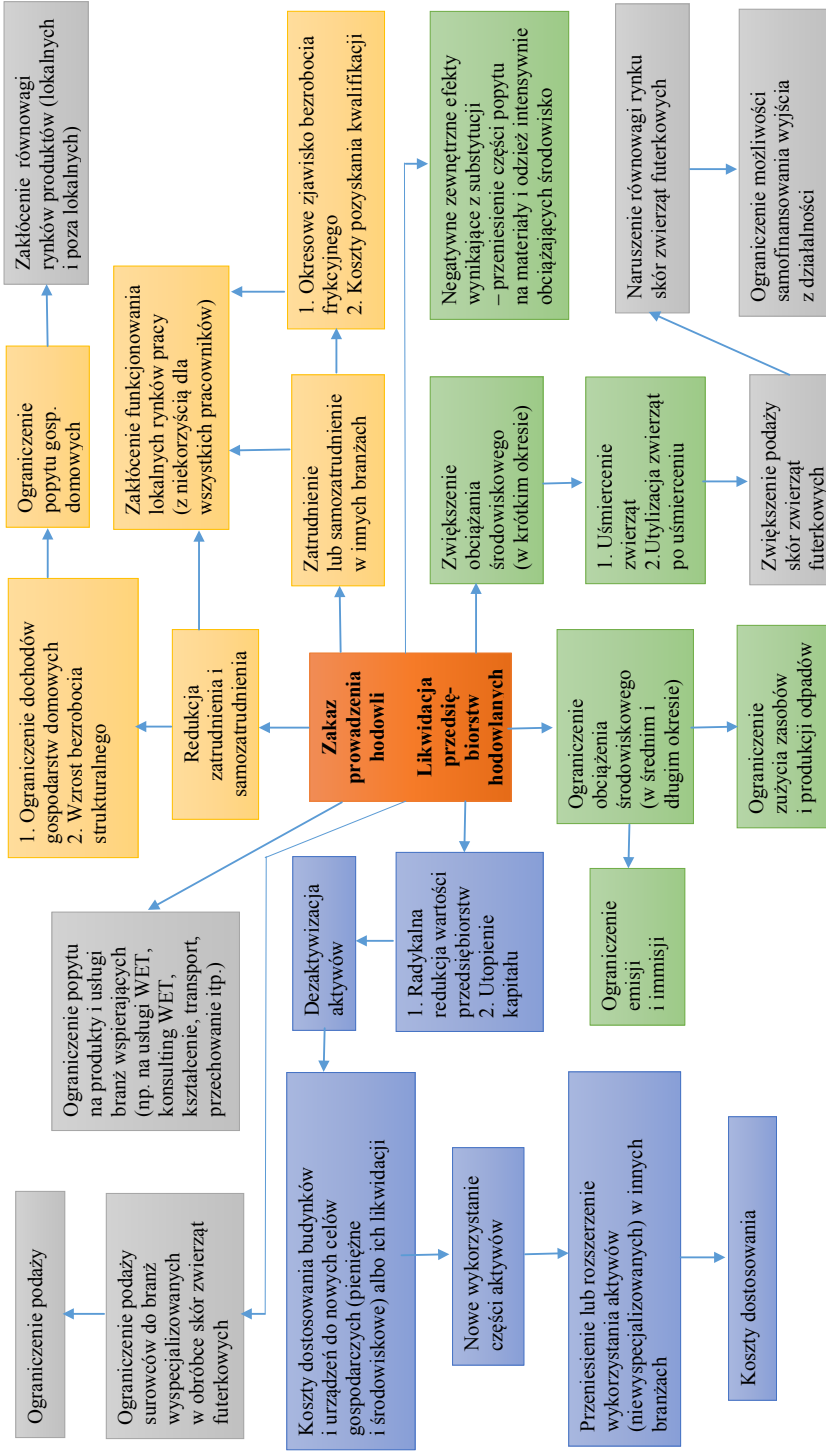
Zjawisko terytorialnej koncentracji działalności BPF występuje także w Polsce. Tu najwięcej (ok. 35% ferm) znajduje się w województwie wielkopolskim i zachodniopomorskim. Co więcej, w pierwszym województwie największa koncentracja występuje w powiecie krotoszyńskim i ostrowskim, zaś w województwie zachodniopomorskim w powiecie słowińskim. We wspomnianych powiatach ulokowanych jest ponad 10% wszystkich ferm. Implikuje to, że ewentualne ograniczenia (w tym zakazy) hodowli lub chowu zwierząt futerkowych będą wywierać skutki silnie asymetryczne, tj. nierozłożone równomiernie na całym terytorium Polski, a skupione na kilku, kilkunastu społecznościach. Oznacza to, że – w warunkach ewentualnego braku udogodnień dostosowawczych wprowadzonych przez prawodawcę – skutki społeczne zmian regulacyjnych w tym zakresie będą skupione na ograniczonym terytorium.

Zasadnicze ramy analityczne dających się przewidzieć zmian indukowanych przez wprowadzenie zakazu hodowli zwierząt futerkowych w wyłącznym lub głównym celu pozyskania z nich futer prezentuje rysunek 2. Przedstawia on mapę głównych skutków wprowadzenia zakazu prowadzenia tego typu działalności gospodarczej. Mapa ta koncentruje się na efektach jakościowych: wskazuje także obszary, w których należy bliżej (w ramach rzetelnej oceny skutków regulacji) zidentyfikować efekty ilościowe.

Mapa wskazuje na zróżnicowane skutki wprowadzenia środków ograniczających na rynek pracy (elementy w kolorze żółtym), w zakresie korzystania z kapitału (kolor fioletowy), w odniesieniu do ochrony środowiska naturalnego (kolor zielony) i w zakresie wpływu na branże wspierające i funkcjonujące w odniesieniu do BPF.

Jednolicie negatywne są przewidywalne skutki wprowadzenia środków ograniczających na branże wspierające i funkcjonujące w odniesieniu do BPF. Ewentualna likwidacja BPF skutkowałaby bowiem całkowitym zanikiem popytu ze strony BPF na te ich usługi, które mają charakter wyspecjalizowany i dotyczą bezpośrednio hodowli i chowu zwierząt futerkowych. Pewnym wyjątkiem (w krótkim okresie) mogłaby być branża budowlana (i branże ją obsługujące) w odniesieniu do projektów infrastrukturalnych polegających na demontażu istniejącej infrastruktury wykorzystywanej do hodowli zwierząt futerkowych. Skutek ten łączy się ze skutkiem w zakresie wykorzystania kapitału, w którym

Rysunek 2. Mapa głównych skutków wprowadzenia zakazu hodowli zwierząt w celu pozyskania ich futer (perspektywa BPF)

Źródło: opracowanie własne

przynajmniej niektóre aktywa mogą być wykorzystane w innych niż BPF branżach. To zaś implikuje możliwość zaistnienia popytu na usługi branży budowlanej (i branż z nią związanych) wynikającego z konieczności dostosowań infrastrukturalnych tam, gdzie byłoby to możliwe. Efekt ten wydaje się jednak – przynajmniej w krótkim okresie – ograniczony.

Pewna liczba przedsiębiorstw funkcjonujących w BPF dysponuje znacznymi zdolnościami utylizacji odpadów organicznych. Funkcja ta, przynajmniej w niektórych przypadkach, może być przez nie rozwinięta. Z drugiej jednak strony, jeżeli funkcja utylizacji wykonywana jest przez przedsiębiorstwa branży wspierającej BPF (a więc – z punktu widzenia gospodarstw BPF – w formule *ousourcingu*), wprowadzenie środków ograniczających może skutkować poważnymi problemami z właściwym utrzymaniem takich przedsiębiorstw – zwłaszcza wtedy, gdy ich działalność była bardzo uzależniona od fermy zwierząt futerkowych.

W zakresie innych obszarów oddziaływania regulacji skutki wprowadzenia środków ograniczających działalność BPF są zróżnicowane. W odniesieniu do skutków środowiskowych dają się one podzielić na te, które występują, z jednej strony, w krótkim okresie, a z drugiej, w średniej i długiej perspektywie czasowej. W krótkim okresie zaprzestanie produkcji musi bowiem prowadzić do uśmiercenia zwierząt hodowanych w poszczególnych gospodarstwach, co samo w sobie (wraz z następstwami) stanowi znaczne obciążenie środowiskowe. W perspektywie niekrótkookresowej pojawiają się natomiast – w większej skali – korzyści środowiskowe, w szczególności zmniejszenie obciążenia środowiskowego działalności BPF, w tym eliminacja uciążliwych dla środowiska emisji i immisji. W takiej perspektywie należy spodziewać się również efektów wynikających z substytucji futer naturalnych przez futra sztuczne – co w wymiarze globalnym może prowadzić do substytucji kosztów środowiskowych. Przy uwzględnieniu jednak, że takie futra (materiał i wyroby gotowe) są w znacznym wolumenie importowane z Chin, implikuje to „wyeksportowanie” tych kosztów właśnie do tego państwa. Ponieważ jednak polska BPF niemal 100% swojej produkcji eksportuje (a więc na rynku wewnętrznym produktów BPF się nie wykorzystuje), w odniesieniu do Polski efekt ten nie ma żadnego znaczenia, a jedynie to, że na rynkach zagranicznych polska produkcja skór zwierząt futerkowych najprawdopodobniej będzie zastąpiona przez ofertę futer sztucznych z Chin, jak również – w stopniu, w którym w tej opinii nie może być określony – przez ofertę skór futer naturalnych pochodzących z państw, w których nie wprowadzono środków ograniczających, tj. np. z Chin, Danii, Finlandii czy Rosji.

W krótkim okresie wprowadzenie środków ograniczających będzie miało na pewno negatywny wpływ na rynek pracy i funkcjonowanie systemu zabezpieczenia społecznego w wymiarze lokalnym. W dłuższym okresie te negatywne efekty mogą być złagodzone (ale jednak najpewniej w niezbyt dużym stopniu). Jest tak dlatego, że hodowla i chów zwierząt wymagają kompetencji wyspecjalizowanych, niełatwo znajdujących substytuty i trudno imitowanych. Implikuje to, że osobom mającym takie kwalifikacje może być trudno znaleźć zatrudnienie zwłaszcza na lokalnych rynkach, w których funkcjonują poszczególne przedsiębiorstwa BPF. W materiałach internetowych przedstawiających szacunki dotyczące BPF, znajdujemy informację, że wspomniane efekty mogą dotyczyć około 50 tys. osób. Jest to jednak liczba zawyżona, a przy tym nie obejmuje jedynie przedsiębiorców i pracowników, ale najpewniej także członków ich rodzin. Dane ZUS¹² wskazują, że liczba zarejestrowanych nie przekracza 1 tys. osób (co nie odpowiada nawet liczbie gospodarstw BPF). W warunkach, w których w niektórych hodowlach angażowani są do pracy (stale albo sporadycznie) – na zasadach nieformalnych – dorośli członkowie rodzin i przy uwzględnieniu istnienia konieczności korzystania z pomocy nie na zasadach umów o pracę, szacowana liczba osób, których dotyczą efekty interwencji regulacyjnej najprawdopodobniej nie przekracza 5 tys. osób.

Istotnym i niewątpliwym skutkiem wprowadzenia regulacji zakazującej hodowli zwierząt futerkowych w wyłącznym lub głównym celu pozyskania z nich futer byłoby ograniczenie dochodów budżetowych – tak budżetów samorządu terytorialnego, jak i budżetu państwa. Efekt ten został dokładniej oszacowany podczas prac legislacyjnych (na około 11 mln złotych rocznie, bez składek na system zabezpieczenia społecznego). Z uwagi na terytorialne skupienie działalności BPF w największym stopniu utratę tych dochodów mogą odczuć budżety właściwych samorządów

4. Systemy kompensacyjne – przykłady Norwegii, Czech i Niderlandów

W państwach, które przyjęły prawodawstwo ograniczające możliwość dalszego prowadzenia hodowli lub chowu zwierząt w wyłącznym lub głównym celu pozyskania z nich futer, stosuje się niekiedy systemy

---

12 Dla pozycji 01.49Z obejmującej szerszą kategorię osób niż tylko osoby zatrudnione w BPF.

kompensacyjne. Te, obok bardzo często stosowanych okresów przejściowych, mają za zadanie ograniczenie negatywnych skutków takiego prawodawstwa na funkcjonowanie przedsiębiorstw (i przedsiębiorców) zaangażowanych w BPF oraz na ich pracowników.

Należy zauważyć, że w niemal każdym z państw, o których tu mowa, w ostatnich latach nastąpiło skurczenie się aktywności gospodarczej w BPF. To uczyniło interwencję kompensacyjną łatwiejszą – przynajmniej z punktu widzenia obciążenia budżetów tych państw.

Z taką sytuacją miała np. do czynienia Norwegia, w której w latach 2008-2018 znacząco spadła liczba ferm zwierząt futerkowych (z 505 do 167). Ustawa o zakazie hodowli zwierząt futerkowych,¹³ którą *Stortinget* przyjął w 2018 r., weszła w życie w 2019 r. Przewiduje ona stopniowe odchodzenie przedsiębiorców od hodowli do 2025 r. Ustawa wyraźnie wyklucza możliwość ubiegania się przez nich o jakiegokolwiek świadczenia z tytułu wyłączenia. Zamiast tego, wprowadza system kompensat za zaprzestanie działalności. Na jego realizację przeznaczono 505 mln koron norweskich (tj. nieco mniej niż 210 mln złotych). Oznacza to, że na 1 likwidowaną hodowlę średniej wielkości przypada ok. 1,260 mln złotych odszkodowania.

W Czechach, zgodnie z nowelą ustawy o ochronie zwierząt przed okrutnym traktowaniem¹⁴, od 1 października 2017 r. obowiązywał już zakaz zakładania nowych ferm. Do końca stycznia 2019 r. ustawa wymagała likwidacji ferm istniejących (okres przejściowy wynosił więc 16 miesięcy). Likwidacja ta miała nastąpić poprzez uśmiercenie zwierząt albo ich sprzedaż za granicę. Pozyskane z uśmierconych zwierząt futra mogli hodowcy sprzedać. Z tytułu zakończenia działalności prawo czeskie przewiduje wypłacane z budżetu państwa (w części, którą dysponuje minister właściwy do spraw rolnictwa) jednorazowe świadczenie kompensacyjne (dodatek wyrównawczy, czes. *kompenzační příspěvek*). Ustawa przewiduje, że takie świadczenie może być wypłacone jedynie na wniosek samego hodowcy, który musi wykazać, że:

- (a) z powodu przymusowego zakończenia hodowli, bez swej winy, znalazł się w sytuacji, w której nie jest w stanie wywiązać się z długookresowych zobowiązań finansowych, które powstały nie później niż 30 czerwca 2016 r.;
- (b) owe zobowiązania finansowe, których wnioskodawca nie może obsługiwać, mają zasadniczy związek z prowadzeniem hodowli;

---

13 *Lov av 21. Juni 2019 om forbud mod hold av pelsedur, Lovtidend* 2019, nr 63.

14 *Zákon č. 255/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání*

- (c) hodowla została założona (jako ferma zwierząt futerkowych) nie później niż 30 czerwca 2016 r. (za miarodajną datę przyjmuje się powiadomienie przez hodowcę o otwarciu fermy właściwego organu nadzoru weterynaryjnego); od tej reguły są jednak wyjątki.

W szczególnych przypadkach minister może wypłacić świadczenie kompensacyjne odnoszące się do zobowiązań, które powstały po 30 czerwca 2016 r. ale nie później niż po wejściu w życie ustawy.

Przy ustalaniu wysokości świadczenia, bierze się pod uwagę całkowitą kwotę zaległych zobowiązań, ich celowość i rynkową wartość majątku wykorzystywanego do hodowli.¹⁵

Całkowita kwota dodatkowego świadczenia kompensacyjnego, które może być wypłacone nawet gdy nie są spełnione wymagania, od których zależy wypłata świadczenia prostego, nie może przekraczać średniej rocznej zysku fermy z ostatnich 5 lat przed jej zamknięciem (na podstawie rozporządzenia wykonawczego, o którym będzie mowa, potwierdzeniem wysokości zysku są zeznania podatkowe przedsiębiorcy prowadzącego fermę).

Dokładniejsze warunki wypłaty ustalił minister właściwy do spraw rolnictwa na mocy rozporządzenia. Rozporządzenie nr 34/219 o świadczeniu kompensacyjnym dla hodowców, którzy prowadzą chów zwierząt dla futer¹⁶ wymaga w szczególności, by przedsiębiorca ubiegający się o świadczenie kompensacyjne przedstawił oświadczenie wierzycieli, że do dnia uchwalenia ustawy, przedsiębiorca ten należycie wypełniał wszystkie wobec nich zobowiązania, a problemy z ich wypełnianiem zaczęły się po tym dniu; wnioskodawca musi przedstawić dodatkowo dokumenty (zwłaszcza faktury i rachunki) wskazujące na te okoliczności. Musi on również załączyć do wniosku opinię biegłego sądowego z dziedziny ekonomii/rachunkowości, identyfikującą/potwierdzającą:

- (a) wysokość zobowiązań narosłych do 1 października 2017 r. związanych bezpośrednio z prowadzeniem likwidowanej działalności;
- (b) wartość rynkową majątku bezpośrednio zaangażowanego do prowadzenia likwidowanej działalności.

Zgodnie z czeskim prawem, kwota kompensaty musi odpowiadać wysokości wymagalnego zadłużenia przedsiębiorcy – ale tylko tego

---

15 § 29c ustawy o ochronie zwierząt przed okrutnym traktowaniem

16 *Vyhláška č. 34/2019 Sb o kompenzačním příspěvku chovatelům, kteří provozují chov zvířat pro kožářství.*

wynikającego bezpośrednio z prowadzonej przez niego likwidowanej działalności. Tak prawodawca czeski, jak i sam minister właściwy do spraw rolnictwa starają się, by udzielone świadczenia miały charakter pomocy *de minimis*, zgodnej z unijnymi rozporządzeniami nr 1407/2013/UE i 1408/2013/UE.

System kompensacyjny wprowadzono także w Niderlandach. Ma on w tym państwie bardzo szczególny charakter, gdyż odszkodowanie w części nie odnosi się po prostu do zakazu prowadzenia działalności gospodarczej określonego typu, ale wynika ze skrócenia okresu przejściowego stosowanego w likwidacji gospodarstw. Owo skrócenie nastąpiło na mocy ustawy przyjętej w czerwcu 2020 r. z tym skutkiem, że okres przejściowy wyznaczono na 2021 r. (w miejsce 2024 r.).

Ponadto, wyrażoną w samej ustawie (art. 7 ust. 1) intencją systemu kompensacyjnego jest pokrycie kosztów rozbiórki budynków i innych urządzeń wykorzystywanych bezpośrednio do hodowli lub dostosowania ich do innych celów.

Odszkodowanie jest w Niderlandach ustalone na relatywnie wysokim poziomie. Alokowano na nie środki budżetowe w kwocie 32 mln euro, które będą przeznaczone na 110 działających obecnie ferm. W części traktuje się je jako środki pomocy przedsiębiorcom w ramach neutralizacji gospodarczych skutków pandemii COVID-19.

5. Ubój rytualny

Przez ubój rytualny można rozumieć taki ubój (tj. uśmiercanie zwierząt polegające na spowodowaniu ich wykrwawienia), który:

- (a) ma miejsce w ramach określonych w danej religii ceremonii religijnych (do tej grupy należy np. *dźhatka* u Sikhów);
- (b) jest przeprowadzany w celu zapewnienia określonych właściwości (determinowanych przez reguły danej religii) mięsa zwierzęcego (ograniczonej liczby gatunków) wyznawcom danej religii.

W praktyce, w przypadku uboju określonego tu pod literą (b) chodzi najpewniej o zapewnienie mięsa, które jest *koszer* z punktu widzenia wyznawców judaizmu (jest wtedy zasadniczo wykonywany w ramach tzw. *szechity*) albo *halal* w przypadku muzułmanów (jest wtedy wykonywany w ramach tzw. *debihy*). W ocenie ewentualnych regulacji dotyczących uboju rytualnego należy zauważyć, że wyznawczy judaizmu i islamu stanowią około 25% populacji świata, z tym jednak zastrzeżeniem, że najludniejszym państwem muzułmańskim jest położona daleko od Polski Indonezja.

Ewentualny zakaz uboju rytualnego musi być oceniany w świetle art. 9 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka¹⁷ oraz art. 10 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej, która ma zasadniczo podobny wydźwięk. Wspomniane postanowienie EKPC przewiduje, że:

- „1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne.
2. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.”

Karta Praw Podstawowych UE, w art. 10 przewiduje zaś, że:

- „1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii. Prawo to obejmuje wolność zmiany religii lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania, indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub przekonań poprzez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i uczestniczenie w obrzędach.
2. Uznaje się prawo do odmowy działania sprzecznego z własnym sumieniem, zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tego prawa.”

Pozyskiwanie pożywienia zgodnego z wymaganiami religijnymi tradycyjnych religii świata mieści się w granicach wolności, które są określone w art. 9 EKPC, co przypomniał także w swoim wyroku Trybunał Konstytucyjny RP.¹⁸ Z tego powodu w państwach członkowskich UE lub EOG (z wyjątkiem Słowenii¹⁹) nie ma zakazu uboju rytualnego, rozumianego zazwyczaj jako ubój w związku z konkretnymi rytuałami

---

17 Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz. U. 1993 r., Nr 61, poz. 284.

18 Wyrok z 10 grudnia 2014 r. sygn. K52/13.

19 Ustawa o zmianach i uzupełnieniach ustawy o ochronie zwierząt (*Zakon o spremembach in dopolnitvah Zakone o zaščiti živali, Uradni list SR*, št. 23/13). Zmieniono art. 25, który wcześniej pozwalał na ubój rytualny pod warunkiem dokonywania go na podstawie autoryzacji nadzoru weterynaryjnego i z zachowaniem wszelkich niezbędnych środków, których celem miało być możliwe wyeliminowanie albo ograniczenie cierpienia zwierząt.

lub na potrzeby wyznawców tych religii, które wymagają takiego uboju. Regulacje obowiązujące w wielu państwach członkowskich UE wymagają jedynie ogłuszenia zwierząt – zazwyczaj albo po podcięciu im gardel (tak np. w Austrii, Estonii, Finlandii, Grecji, na Łotwie i na Słowacji) albo przed tą czynnością (tak np. w Danii, Szwecji i Luksemburgu). Ogólny nakaz ogłuszania (bez określenia momentu) obowiązuje w Belgii (w Walonii i Flandrii); w regionie Brukseli obowiązuje zakaz uboju domowego. W wielu państwach ubój jest dozwolony, ale ustanowiono w odniesieniu do niego system nadzoru – we Francji ma on charakter mieszany, bo jest sprawowany przez właściwą agencję rządową oraz w ramach nadzoru uznanych instytucji religijnych.

Wprowadzenie zakazu albo ograniczenia uboju rytualnego ponad wspomniany standard wymagający ogłuszania zwierząt lub nadzoru nad tą działalnością stanowiłoby zatem naruszenie praw podstawowych. W odniesieniu do produkcji, na skalę przemysłową, mięsa pochodzącego z uboju rytualnego, kwestia naruszenia EKPC lub KPP nie jest już tak oczywista, ale opinia nie obejmuje tego zagadnienia.

Gdy chodzi o skutki ekonomiczne ewentualnego zakazu lub ograniczenia uboju rytualnego, należy zwrócić uwagę, że nie ma rzetelnych danych, które w sposób pełny określałyby fundamentalny dla tej kwestii rozmiar produkcji mięsa koszernego i *halal*. Szacunki R. Mroczka przedstawione już w 2017 r. wskazały jednak, że ten typ produkcji wyspecjalizowanej stanowi w Polsce pokaźną część produkcji wołowiny i drobiu – bardzo przy tym wrażliwą na zmiany regulacyjne. Wspomniane szacunki wskazują, że mięso z uboju rytualnego stanowi, w ujęciu ilościowym:

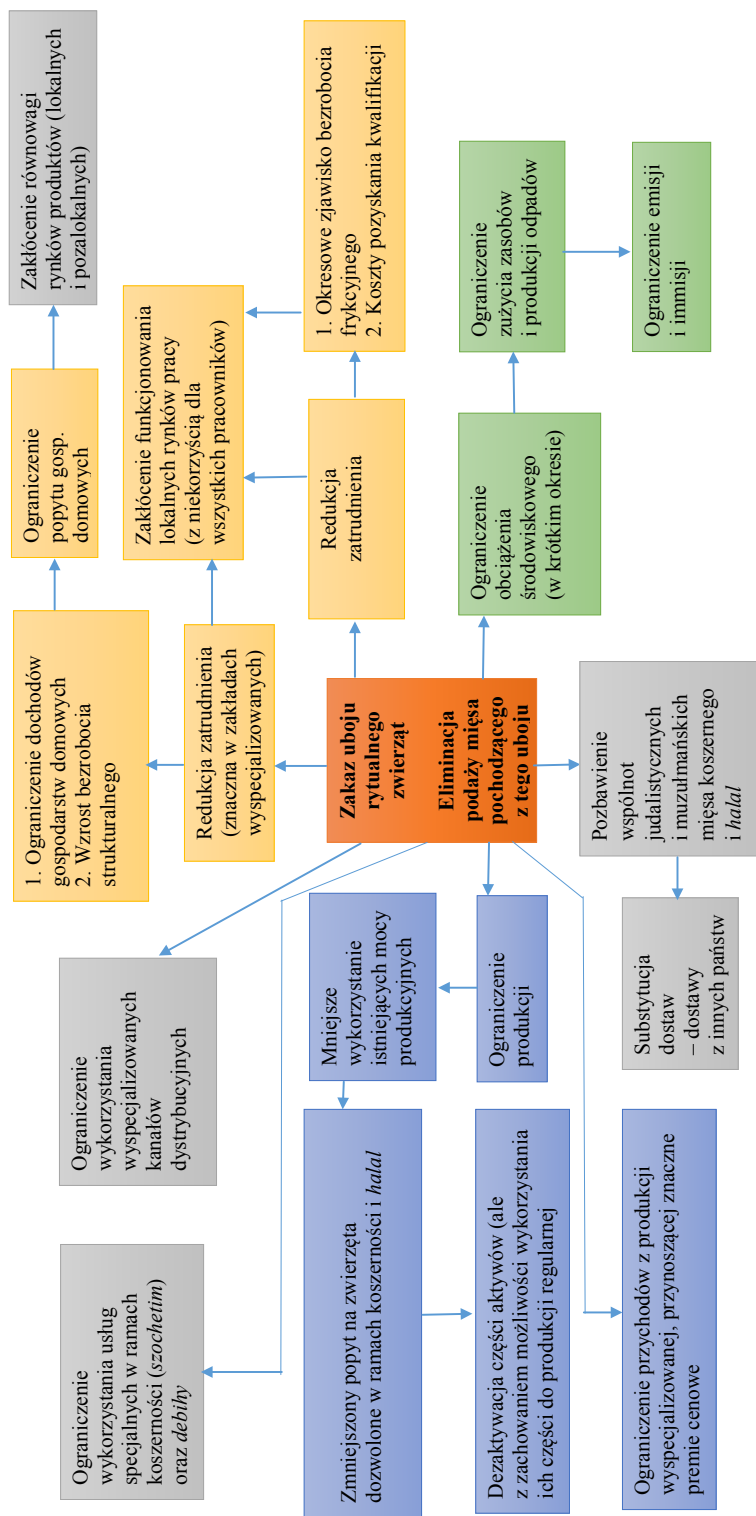
- (a) w odniesieniu do produkcji wołowiny, 6% całkowitej produkcji wołowiny;
- (b) w odniesieniu do produkcji drobiu, 5% całkowitej produkcji drobiu;
- (c) w odniesieniu do eksportu wołowiny, 8% całkowitego eksportu wołowiny;
- (d) w odniesieniu do eksportu drobiu, 11% całkowitego eksportu drobiu.²⁰

Eksport wołowiny i drobiu pochodzących z uboju metodami właściwymi dla wymogów *koszer* i *halal* jest skierowany do rynków relatywnie bliskich geograficznie, tj. do innych państw Unii Europejskiej, a także na Bliski Wschód.

---

20 R. Mroczek, *Ubój rytualny w Polsce. Wybrane aspekty*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego” 2017, t. 17, zesz. 1, s. 106-115.

Rysunek 3. Mapa głównych skutków wprowadzenia zakazu uboju rytualnego (perspektywa branży mięsnej)

Źródło: opracowanie własne

Według danych Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa, całkowita wartość polskiego eksportu wołowiny wyniosła w 2019 r. około 1,5 mld euro, zaś drobiu 3,1 mld. Bardzo konserwatywny (i z pewnością bardzo znacznie zaniżony) szacunek wskazuje zatem, że w odniesieniu do eksportu wołowiny, wartość eksportu wynosi minimum 120 mln euro, zaś drobiu 341 mln euro. Z uwagi jednak na wysoko wyspecjalizowany charakter produkcji oraz nieobecność w tym eksporcie tańszych części zwierząt należy założyć, że przynosi on premię cenową trzy-, czterokrotnie podwyższając te wartości. Dla wołowiny oznaczałoby to wartość 360 mln euro, a dla drobiu 1,023 mld euro. Należy przy tym zauważyć, że eksport drobiu wykazuje bardzo dużą dynamikę wzrostu, zaś eksport wołowiny się raczej ustabilizował (niektóre źródła wskazują wręcz na spadek jego wielkości).

Ograniczenie bądź eliminacja możliwości produkcji mięsa pochodzącego z uboju metodami właściwymi dla wymogów *koszer* i *halal* skutkowałoby utratą wspomnianych przychodów i ograniczeniem rozmiarów produkcji rolnej w tym szczególnym segmencie. Koszty marketingowe przedsiębiorstw zostałyby również utopione.

Mapę najważniejszych gospodarczych skutków wprowadzenia zakazu uboju rytualnego przedstawia rys. 3:

Trwałym ekonomicznym skutkiem wprowadzenia zakazu uboju rytualnego byłby:

- (a) zanik produkcji mięsa pochodzącego z takiego uboju oraz zanik oferty wyrobów wytworzonych z takiego miejsca produkcji krajowej;
- (b) pozbawienie konsumentów takiego mięsa (krajowych i zagranicznych) możliwości skorzystania z oferty producentów polskich;
- (c) a więc i wyeliminowanie eksportu takiego mięsa i indukowanie jego importu dla wspólnot religijnych korzystających z mięsa *koszernego* i *halal* w Polsce (co wiązałoby się także z niemożliwością uzyskiwania przychodów z tytułu eksportu tego typu mięsa),
- (d) wyeliminowanie potrzeby współpracy z podmiotami certyfikującymi mięso *koszerne* i *halal*.

Przejęciowe skutki zakazu uboju rytualnego obejmują zaś ograniczenie produkcji i – związane z tym – ograniczenie zatrudnienia oraz dezaktywacji niektórych aktywów przedsiębiorstw. Jest nim także ograniczenie popytu przedsiębiorstw produkcji mięsnej na zwierzęta dozwolone w świetle zasad *koszerności* i *halal*. Skutki te byłyby większe w zakresie drobiu niż wołowiny. Byłoby one także większe i trwalsze

w stosunku do przedsiębiorstw, które specjalizują się w produkcji mięsa koszernego i *halal*.

Efemeryczne byłyby pozytywne skutki ograniczenia produkcji wynikające z niemożności dokonywania uboju rytualnego.

Rozważając zagadnienie zakazu uboju rytualnego należy również brać pod uwagę niegospodarcze aspekty międzynarodowe. Sama dyskusja parlamentarna i publiczna na ten temat musi być zatem wyjątkowo zdyscyplinowana.

6. Wnioski

Przedstawiona analiza wskazuje, że większość państw członkowskich UE wprowadziła restrykcyjne prawodawstwo dotyczące działalności gospodarczej nakierowanej wyłącznie lub przede wszystkim na pozyskiwanie futer zwierząt futerkowych. Przyjęte w tej większości państw UE reguły prawne albo zakazują prowadzenia takiej działalności, albo znacząco ograniczają jej rozmiary – w szczególności poprzez ustanowienie bardzo wysokich standardów dotyczących dobrostanu zwierząt futerkowych.

Jednocześnie wszakże, nigdzie w UE (poza Danią) liczba gospodarstw prowadzących ten wyspecjalizowany dział produkcji rolnej, w okresie bezpośrednio poprzedzającym ograniczającą interwencję regulacyjną, nie była tak znaczna jak to ma miejsce w Polsce. Z tego powodu nigdzie nie wystąpiło również silne zjawisko asymetrii skutków regulacji na tych obszarach państwa, na których wspomniana działalność jest najbardziej intensywna.

Przed wszystkim z powodu tych szczególnych uwarunkowań trzeba rozważyć celowość zastosowania odpowiedniego do skali tych wyzwań okresu przejściowego. Okresy przejściowe są stosowane dość powszechnie w tych krajowych regulacjach państw UE i EOG, których motywem jest ostateczne odejście od hodowli i chowu zwierząt futerkowych w wyłącznym albo zasadniczym celu pozyskania z niej futer.

Niektóre państwa, które wprowadziły systemy eliminujące możliwość hodowli zwierząt futerkowych w celu pozyskania z nich futer, jednocześnie wprowadziły systemy kompensujące przedsiębiorcom wynikające stąd straty. Systemy te są albo względnie autonomiczne (tj. dają uprawnienie do kompensaty z uwagi na samo prowadzenie hodowli – tak jest w systemie norweskim i niderlandzkim), albo opierają się na zasadzie rozpatrywania wniosków pod kątem rzeczywistego zaistnienia szczególnych strat przedsiębiorców (tak w systemie czeskim).

Skutki likwidacji gospodarstw hodowlanych są złożone, ale przeważają te efekty, które mają charakter rozproszony (tj. są pozytywnymi

efektami zewnętrznymi). Znaczące skutki negatywne są skupione w samej branży hodowlanej oraz w branżach wspierających.

W odniesieniu do produkcji mięsa w systemie zapewnienia przestrzegania standardów koszerności i *halal* należy stwierdzić, że nigdzie w UE (i EOG) – poza Słowenią – nie ma zakazu rytualnego uboju zwierząt z tymi systemami zgodnego, zasadniczo pod warunkiem, że ubój odzwierciedla potrzeby wyznawców religii, w których te standardy funkcjonują.

Gospodarcze skutki wprowadzenia zakazu lub ograniczenia zakresu uboju rytualnego wykraczającego poza granice wyznaczone wymaganiami ETPC i Karty Praw Podstawowych UE są negatywne. Sprowadzają się do utraty poważnych premii cenowych z tytułu wyspecjalizowanego eksportu mięsa wołowego i drobiowego.